

THINK GLOBAL, BUILD SOCIAL!

A SZOCIÁLIS ÉPÍTÉSZET ÚJ FORMÁIRÓL

Beszélgetés Michael Müller-Verweyennel,
a budapesti Goethe Intézet igazgatójával

Egy hónapon át a Fugában volt látható az a kiállítás, amely az építészeti gyakorlatban világszerte egyre nagyobb hangsúllyal megjelenő szociális elkötelezettségű építészeti példáit gyűjti össze. Az afrikai, távol-keleti, és nyugat-európai példákat megvalósult magyarországi kezdeményezések egészítették ki. A Goethe Intézet és a Hello Wood közös programjaként megvalósult kiállítás és a téma aktualitásáról Michael Müller-Verweyennel, a budapesti Goethe Intézet igazgatójával beszélgettünk.

Mi a kiállítás koncepciója?

Amint látja, a katalógus német és angol nyelvű – ez nem véletlen. Ez egy utazó kiállítás, amit folyamatosan kiegészítünk a befogadó ország anyagával. Az eredeti kiállítási anyag úgy állt össze, hogy a frankfurti Német Építészeti Múzeum (Deutsches Architekturmuseum Frankfurt) és a bécsi Építészeti Központ (Architekturzentrum Wien) megbízta Andres Lepik kurátort, hogy rakjon össze egy válogatást a szociálisan elkötelezett építészeti új projektjeiből. Ezt fejezi ki a kiállítás címe is: Think Global, Build Social! A Goethe Intézet mind az elképzelést, mind megvalósítását olyan gondolatserkentőnek és iránymutatónak találta, hogy meggyőződéssel integrálta saját nemzetközi programjába. A kiállítást szerettük volna más országokba is elvinni, de úgy, hogy ne csak azt mutassuk meg, mi mit gondolunk erről, hanem valamilyen módon reflektáljunk a befogadó ország saját, témába vágó projektjeire is. Intézetünk egyik legfontosabb küldetése, hogy a partnerországokkal párbeszédet kez-

deményezzen. Magyarországon szerettünk volna magyar példákat is megismertetni a kiállítás látogatóival, ehhez kerestünk partnert, és így találtunk rá a Hello Wood kezdeményezésre, amellyel remek együttműködés alakult ki – a kiállításon többek között az ő projektjeik is láthatóak.

Az anyagot szándékosan nem választottuk ketté, nincs külön magyar szekció, a nemzetközi és a helyi példák tálalása is szándékosan azonos. Külön kiadvány készül majd a magyar anyaghoz, egy magyar és angol nyelvű katalógus. Budapesten kívül Pécsen és Debrecenben szeretnénk az anyagot bemutatni, erre ősszel kerül majd sor. Tervezzük, hogy a magyar anyaggal kiegészített kiállítást a szomszédos országokba is elvisszük.

Magyarországot miért választották? Volt előzetes információjuk az itteni szociális építészet eredményeiről?

Csak rövid ideje állok a budapesti intézet élén, nem voltak még részletes ismereteim a magyarországi kezdeményezésekről, de mivel a szociális építészet világszerte – így például Lagosban vagy Hongkongban is¹ – téma, és Magyarországon is komoly probléma a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok integrációja, biztos voltam benne, hogy érdekes lesz az itteni szakemberek számára. Ezért döntöttünk úgy – Nagy Mártával, intézetünk kulturális szakreferensével közösen –, hogy Budapesten is megcsináljuk a kiállítást. A magyar projektek a kiállítástól függetlenül létrejött munkák, mégis ugyanazokat a jellegzetességeket mutatják, mint a többi tabló: a részvétel-

¹ Lásd pl. a *Rooftop Communities* projektet és annak dokumentációját in Wu, Rufina – Canham, Stefan: *Portraits from above. Hong Kong's informal rooftop communities*. Peperoni Books, Berlin 2008.

TYIN Tegnestue Architects:
Fahéjtermesztők oktatási központja, Szungai Penuh, Szumátra (Indonézia)

Alejandro Aravena: Elemental lakóházak, Iquique (Chile)

tel fontosságát. Kiemelném közülük a monori biobrikett-szárító építését, ahol – akárcsak egyes afrikai területeken – a szociálisan elkötelezett építésszek kezdeményezése nyomán a helyi, korlátozott lehetőségekkel bíró lakosság (ez esetben a romák) részvételével olyan épület készült, amely azután a megélhetésükhöz is segítséget nyújt.

Miért téma a szociális építészet?

A világon hatalmas erővel folyik az ilyen irányú építési tevékenység, óriási projektek valósulnak meg – nem csak a szegény országokban. A kiállítás egyik táblója például egy párizsi példát mutat, ahol lakóépületek, egész lakótelepek szociális célú megújulásáról van szó. De berlini projekt is van a bemutatottak között. A szociális lakásépítés nem új keletű gondolat, megjelent már a modernizmus kezdetén. Ma azonban már mást is takar a szociálisan elkötelezett építészet. A kulcsszó a participáció. A modernizmusban a főszerep az építésszeké és a döntéshozóké volt, a megvalósult épületek az ő elképzeléseiket tükrözték arról, hogyan lehet a szerény körülmények között élők számára ideális lakásokat kialakítani. A partícipatív építészet ettől lényegesen különbözik, számít a szociálisan rászoruló közösség aktív részvételére, és szoros kapcsolatban van az adott közösség identitásának építésével. A részvétel fogalmának és gyakorlatának beemelése a modernitásban megkezdett szociális célú építés új szintjét jelenti.² Ha a közösség aktívan, a kezdetektől részt vesz életterének létrehozásában, úgy azt később is a magáénak érzi, és igyekszik törődni vele. Másképp viszonyul hozzá, mintha készen kapná egy állami vagy szociális intézménytől. A közösségi építés ezt az új potenciált hordozza, és ez sokat segít az épületek megfelelő fenntartásában.

A partícipáció másik aspektusa a helyi építőanyagok használata, ami megint csak a fenntarthatósággal függ össze. Ha a lakók maguk gondoskodnak a házak karbantartásáról, akkor fontos, hogy azok helyben található anyagokból épüljenek, és hogy egyszerű eszközökkel fenntarthatóak legyenek.³ Jó példa erre a Hello Wood

tevékenysége, hisz a fa könnyen elérhető, kezelhető, fenntartható építőanyag. A kiállítás installációja maga is egyfajta átmenetiséget, befejezetlenséget sugall – mintha építkezésen lennénk. A budapesti megvalósítás mikéntje a Goethe Intézet és a Hello Wood közös ötlete volt.

Milyen projektek szerepelnek a kiállításon?

A kiállítás fókuszterem köré csoportosítva mutatja be a szociális építészeti beavatkozásokat: anyag, kultúra, részvétel, lakhatás és a „design and build”, vagyis a tervezők közreműködésével történő építés szempontjai szerint. A lakhatás, a szociális építés már nem csak az úgynevezett harmadik világ problémája, nyugaton és Közép-Európában is egyaránt foglalkozni kell vele. A 2010-es Velencei Építészeti Biennálé mottója szándékosan volt provokatív: „kevesebb esztétikát, több etikát”. Hiszen miért kellene a szegényebb embereknek rosszabb minőségű, csúnyább házakban lakniuk, mint a jómódúaknak? Jóllehet ez a hagyományos szociális építés szokásos gyakorlata: lebutítják a divatos luxus-építészetet egy alacsonyabb esztétikai szintre, mondván, hogy a kevésbé tehetőseknek az is jó. Ez minden, csak nem etikus. A bemutatott francia blokkház esetében (Druot, Lacaton & Vassal: lakótelepek revitalizációja, Bordeaux, Saint-Nazaire) épp ellenkezőleg jártak el: a régi, tönkrement épületet kiegészítették a homlokzat elé épített önálló elemmel, ami plusz életteret nyújt a lakóknak, így magasabb életminőség jöhetett létre. Csak az esztétikailag magas színvonalú épületek felelnek meg az új típusú

² A helyi erőforrásokra támaszkodó szociális építés, közösségformálás programját először Steven A. Moore 2005-ben a „regeneratív építészeletről” szóló nagyhatású esszéjében foglalta össze. Hazánkban érdemben elsőként a 2013-as Nemzetközi Építészkonferencia és Katona Vilmos írásai foglalkoztak vele, lásd K.V.: Regeneratív építészet (1). *Építészforum*, 2013. március 29. CET 15:30, hozzáférhető: <<http://epiteszforum.hu/regenerativ-epiteszet-1>>; valamint Regeneratív építészet (2). *Építészforum*, 2013. március 31. CET 10:00, hozzáférhető: <<http://epiteszforum.hu/regenerativ-epiteszet-2>> [utolsó belépés: 2016. május 18.]

³ Uo.

**PT Bambu: Zöldsuli, Ubud, Bali
(Indonézia)**

szociális építés célkitűzésének. Amihez persze újra kell értelmezni az esztétika fogalmát. Ez a kiállítás egyik központi üzenete, ezt helyezte kuratori koncepciója középpontjába Andres Lepik.

Mintha a nyugati civilizáció a saját lelkiismeret-furdalását akarná enyhíteni ezekkel a projektekkal...

Igen, részben biztosan így van. Ha megnézi a fotókat, szinte mindenütt embereket lát a házak mellett. Ez a fajta építészlet nem az épület-tárgyakról szól, hanem az emberekről, akik az épületeket használják. Hadd hívjam fel a figyelmet az egyik bemutatott projektre, a sajtóból is ismerhető Elemental lakóegyüttesre, amit az idei Velencei Biennálé kurátora, Alejandro Aravena tervezett Chilében. Ötlete, merész hasonlattal élve, a „félleg főtt krumplihoz” hasonlítható. Minden lakóegységhez tartozik egy ugyanakkora volumenű beépítetlen tér, amivel a lakó azt kezd, amit akar. Beépítheti magának, kiadhatja, és ezzel jövedelemhez juthat, használhatja nyitott vagy fedett lakóterként. A ház valóban csak félig van kész,

Kiállítás a Fugában

mindenki azt tesz hozzá, amit akar. Egészen más szemlélet ez, mint a hagyományos szociális építészete, ahol az építés folyamatában szinte semmi szerep nem jut a majdani felhasználónak. A chilei projekt hangsúlyosan a participációról szól, annak elfogadásáról, hogy az emberek maguk tudják a legjobban, hogyan akarnak élni.

Mi itt az építés szerepe?

Világviszonylatban manapság is bizonyára több építkezés zajlik építészek közreműködése nélkül, mint szakemberek tervei nyomán. Lagosban és Hongkongban szép számmal találhatóak olyan anarchikus épületek, melyeknek közelében sem járt építész. Mindenütt létezik a helyi viszonyokban gyökerező, hagyományos építő tudás. A

részvétel azt jelenti, hogy ebből a tudásból merítünk, és arra ösztönözzük a helyi közösségeket, hogy éljenek a hagyományaikkal. Mondok egy példát. Mit csinálunk mi Európában, hogy épületen belül megfelelő klímát érjünk el? Árnyékolunk, fényvisszaverő felületekkel látjuk el az ablakokat, légkondicionálunk. Utóbbi feltételezi a folyamatos energiaellátást. Három évig éltem Nigériában, Lagosban, személyes tapasztalatom van a harmadik világ körülményeiről. Ott nincs mód ilyen energiafogyasztásra, a tükröző üveg pedig kevés, az épület túlmelegszik. A hagyományos afrikai házak szellőztetése természetes úton történik, a tetők alatti nyitott, átszellőző sáv beiktatásával. A kiállításon bemutatott több afrikai és ázsiai példa is ezt a tudást eleveníti fel a közösségek számára épült házak esetében. (Peter Rich: kulturális és történelmi központok, Dél-Afrika; Tyn Tegnestue Architects: fahéjtermesztők oktatási központja, Indonézia)

Ahhoz, hogy ez a kooperáció működni tudjon, az építészcsoporthoz sokszor hosszú ideig együtt élnek és dolgoznak az adott közösséggel, hiszen csak így ismerhetik meg a tényleges igényeket és hagyományos tudást. A szociális építészlet nagy elköteleződést kíván.

Az Urban-Think Tank munkája (Grotao közösségi központ, Paraisópolis, Sao Paulo) viszont épp a környezetétől elütő építészeti beavatkozást mutat. Nekem kicsit ufónak tűnik a színes, sokszintes, korszerű anyagokból épített tömeg a zsúfolt, földszintes nyomornegyed közepén. Ez is működik?

Ezt ebben az esetben én sem tudom megmondani, soha nem éltem Latin-Amerikában. Rióban azonban többször is jártam hivatalos úton, ott vannak nagyon hasonló negyedek: sok apró ház összezsúfolva, és nincs közösségi tér, nincs hol meginni közösen egy kávét. Ha az embereknek lehetőséget teremtünk arra, hogy egy semleges helyen találkozzanak, használni fogják az épületet, és ez jót tesz a közösségnek. Az említett példa a kultúra blokkban található, itt az épület kulturális katalizátorként szerepel, építészeti érthető, hogy elüt a környezetétől.

Egy ilyen kiállítást nem elég megnézni, el is kell magyarázni a látogatóknak. Terveztek a kiállításhoz kapcsolódó programokat?

A kurátor, Andres Lepik személyesen is eljött, és beszélt az anyagról. Lepik a müncheni Pinakothek der Moderne (Modern Képtár) részeként működő Építészeti Múzeum igazgatója, érdeklődésének fókuszában az afrikai országok állnak, az elmúlt években sok időt töltött ott. A kiállítás abban egyedülálló, hogy az új szociális építészlet konkrét tapasztalatain alapul. Ugyanez érvényes a Pozsár Péter által összeállított magyar példákra is. Lepik

a megnyitó utáni napon előadást tartott a MOME-n, a kiállítás előkészítéseként tavaly ősszel volt egy programunk vele a Kortárs Építészeti Központban is.

Fontosnak tartjuk, hogy az építészeti diskurzusban a divatos formákon túl minél gyakrabban téma legyen a szociális építés. Örülök, hogy ez a fajta innovatív építészet vonzza az embereket. A Fugában magam is láttam, ahogy egyetemista csoportok tanáraik vezetésével látogatják a kiállítást, és beszélgetnek a látottakról. A kiállítás valamennyi témaköréről készült egy rövid ismertetés a projektek bemutatásával – ezeket elhelyeztük a tablók mellett, és szabadon elvihető. Ha a látogató a zsebében is hazavihet egy darabot abból, amit látott, talán később is előveszi, és elgondolkodik rajta.

Csoma Szobája Alapítvány:
önkéntes szolársuli-építés,
Zangla (India)

Kounkuey Design Initiative (KDI):
Szociális köztérrehabilitáció,
Kibera, Nairobi (Kenya)

Gondolja, hogy az építészet attitűdje változni fog – akár az ilyen kiállítások hatására?

Ebben biztos vagyok. Ha nem hinnénk benne, nem mutattuk volna be ezt a kiállítást. Fontos célunk volt, hogy platformot biztosítsunk azok számára, akiket ez a téma érdekel, ahol megbeszélhetik a tapasztalataikat, terveiket, ahol elkezdődhet egyfajta kommunikáció a szociális indíttatású építészetéről. Az építészet új kihívások elé néz, és már jó ideje nem csak az épületekről szól. Az építészek egyre inkább tisztában vannak a társadalmi felelősséggel, azzal, hogy a közösséget kell szolgálniuk. Ugyan még nem ez a fő irány, de efelé tartunk. A hangsúly az építőről áthelyeződik a felhasználóra, így automatikusan megjelenik a környezethez való viszony tisztázásának igénye is. Egy városrész szemétszállítása ugyanolyan fontos kérdéssé válik, mint a házak alaprajza. (Kounkuey Design Initiative: szociális köztérrehabilitáció, Nairobi, Kenya)

A modernizmus eszménye nem halt ki, csak új definíciót kapott. A részvétel fogalma és gyakorlati megvalósítása jelenti az újdonságot, ez az, ami köré a Think Global, Build Social! kiállítás koncepciója épül. A több tablóval is szereplő Alejandro Aravena kurátorsága az idei biennálén jelzi a szociális építés témájának aktualitását. A német pavilon Making Heimat. Germany, Arrival Country című kiállítása is erre fog reflektálni: hogyan lehet Németország hazája a menekültként kívülről érkezetteknek? A frankfurti Építészeti Múzeum igazgatója és a pavilon kurátora, Peter Cachola Schmal arra a kérdésre keresi a választ, hogyan lehet megteremteni az idegen földről érkezettek számára az építészet eszközeivel, hogy egy új városban, egy új házban, egy új hazában otthon érezzék magukat. Ez a beilleszkedés kulcsa, ezen múlik a jövő.

Zöldi Anna